

Σπουδές Φύλου και Παιδική Λογοτεχνία

Ενότητα 5: Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά

Διδάσκουσα: Κανατσούλη Μένη

Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής & Εκπαίδευσης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

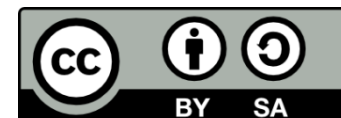

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Τίτλος ενότητας: Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά

Περιεχόμενα ενότητας

1. Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά.
2. Για μια «ποιητική» του φεμινιστικού μυθιστορήματος, σύμφωνα με την Seelinger Trites.
 - i. Ανατροπή των στερεοτύπων και των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων.
 - ii. Το ημερολόγιο ως είδος της γυναικείας «φωνής».
 - iii. Γυναικεία αδελφосύνη και αλληλοσύνδεση.
 - iv. Σχέση μητέρας-κόρης.

Σκοποί ενότητας

- Να φανεί με ποιο τρόπο διαχειρίζεται τις έμφυλες ταυτότητες το μυθιστόρημα που απευθύνεται (ούτως ή άλλως) σε μεγαλύτερες ηλικίες παιδιών.
- Να φανεί η πιο ρεαλιστική και πιο σύγχρονη αναπαράσταση των φύλων μέσα από τα σύγχρονα παιδικά μυθιστορήματα.
- Να φανούν οι πολλαπλές εκδοχές της γυναικείας προσωπικότητας.

Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά (1)

- ❖ «Γυναικείο» μυθιστόρημα, 19ος αιώνας:
- Για την ύπαρξη του γυναικείου μυθιστορήματος της αυτοέκφρασης, έπρεπε αναγκαστικά να προϋπάρξει μια μακρόχρονη γυναικεία συγγραφική παράδοση ελασσόνων γυναικών συγγραφέων που κατέληξε τελικά στις τέσσερις - πέντε μεγάλες μυθιστοριογράφους, όπως η [Jane Austin](#), οι [αδελφές Bronte](#), η [George Eliot](#) και η [Virginia Woolf](#).
- Αυτές οι ξεχωριστές γυναίκες εξαρτώνται και προκύπτουν από τις συνηθισμένες καθημερινές γυναίκες, σχολιάζει η Woolf. Μόνο όταν γνωρίζουμε τις συνθήκες ζωής της μέσης γυναίκας, τον αριθμό των παιδιών της, τις οικονομικές της δυνατότητες, εάν είχε το δικό της χώρο κ.λπ., μπορούμε να κατανοήσουμε το ύψος της επιτυχίας ή της αποτυχίας των διακεκριμένων γυναικών συγγραφέων.

Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά (2)

- ❖ «Φεμινιστικό μυθιστόρημα».
- Σύμφωνα με τον ορισμό της Crew (H. Crew: «Spinning New Tales from Traditional Texts: Donna Jo Napoli and the Rewriting of Fairy Tale», ό.π., σ.89 [\[1\]](#)), το φεμινιστικό μυθιστόρημα δεν ορίζεται τόσο από την παρουσία ισχυρών ανδρών ή γυναικών με πρωταγωνιστικό ρόλο, όσο από αφηγήσεις δομημένες επάνω σε θέματα ενός συγκεκριμένου ήθους, όπως είναι η φροντίδα για τους άλλους, η αξία της αλληλεξάρτησης, η δύναμη δεσμών όπως στη σχέση μητέρας - κόρης, η αίσθηση γυναικείας κοινότητας και γυναικείας φροντίδας, η σημασία των διαπροσωπικών σχέσεων, κ.λπ.

Φεμινιστικό μυθιστόρημα για παιδιά (3)

- Η [Roberta Seelinger Trites](#) θεωρεί ότι τα φεμινιστικά μυθιστορήματα για παιδιά δείχνουν χαρακτήρες που στρέφονται προς τα μέσα, προς τον εσωτερικό τους εαυτό σε μια αναζήτηση ταυτότητας, καθώς κάποιο είδος πίεσης στο περιβάλλον τους τους ευαισθητοποίησε ως προς το ότι έχουν ενδυθεί έμφυλους ρόλους που δεν έχουν κοινωνική επιδοκιμασία [2].
- Η πίεση αυτή μπορεί να προέρχεται από την οικογένεια, από συνομηλίκους, από κοινωνικές ομάδες ή από την εσωτερική αμφιβολία, αλλά αυτό που είναι το σημαντικότερο διακριτό σημείο του φεμινιστικού παιδικού μυθιστορήματος είναι ότι ο χαρακτήρας που ενδοσκοπείται, που αυτοεξετάζεται - διαδικασία που του συμβαίνει για να ξεπεράσει ακριβώς την καταπίεση που υφίσταται- πάντα ξεπερνά εν μέρει αυτό που τον καταπιέζει.

Για μια «ποιητική» του φεμινιστικού μυθιστορήματος, σύμφωνα με την Seelinger Trites (1)

1) Ανατροπή των στερεοτύπων και των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων.

- Από αυτήν ακριβώς την αναγνώριση της περίεργης σχέσης με την ταυτότητά της που διαισθάνεται η έφηβη προκύπτει και η αλλαγή της ή η μετατόπισή της από συμπεριφορές που συνήθως προσδοκά το κοινωνικό σύνολο από τη γυναίκα.
- Η Carolyn Heibrun χρησιμοποιεί τον όρο «Ανδρογυνισμός/ Androgyny» εξηγώντας ότι με αυτό εννοεί το πνεύμα να συμφιλιωθούν ξανά τα φύλα. Πιο συγκεκριμένα ότι πρόκειται για ένα ευρύ φάσμα εμπειριών που διανοίγονται σε άτομα τα οποία μπορούν, ως γυναίκες, να είναι επιθετικές και, ως άνδρες, τρυφεροί (R. Seelinger Trites: *Waking Sleeping Beauty*, σ.24 [2])
- Παραδείγματα τέτοιων χαρακτήρων:
 1. Β. Μάστορη: *Στο γυμνάσιο*, Πατάκης, Αθήνα 1991. [3]
 2. Μ. Πρέσλερ: *Πικρή σοκολάτα* (μετάφραση Ν. Βαλαβάνη), Πατάκης, Αθήνα 1992. [4]

Εικόνα 1. Β. Μάστορη: *Στο γυμνάσιο*, Πατάκης, Αθήνα 1991. [3]

Για μια «ποιητική» του φεμινιστικού μυθιστορήματος, σύμφωνα με την Seelinger Trites (2)

2) Μετασχηματισμός της γυναικείας αφωνίας

- Τα κορίτσια σιωπούν, αν και κάποιες φορές μπορεί μια τέτοια σιωπή να κριθεί θετικά. Μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα είδος αντίστασής τους ή ως μια βραχύβια στρατηγική για να διατηρήσουν την αυταξία τους, σε περιπτώσεις που οι κοριτσιστικές εμπειρίες δεν ταιριάζουν με αυτές που είναι πολιτισμικά ισχυρές. Παρόλα αυτά και η Evans αναγνωρίζει ότι εν γένει αποδεχόμαστε ότι η οριστική σιωπή δεν εμποδίζει τις γυναίκες ή οποιαδήποτε καταπιεζόμενη ομάδα από το να γίνουν αντικείμενα βίας ή καταπίεσης [5].

[5] A.M. Trousdale – S. McMillan: «‘Cinderella Was a Wuss’: A Young Girl’s Responses to Feminist and Patriarchal Folktales», *Children’s Literature in Education* 34, 1 (March 2003), σ. 25.

Το ημερολόγιο ως είδος της γυναικείας «φωνής»

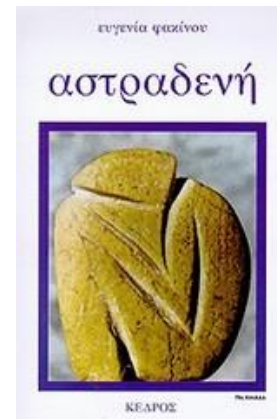
- [Philippe Lejeune](#): οι κοπέλες προετοιμάζονται για την ιδιωτική ζωή και η συγγραφή ημερολογίου, που προϋποθέτει μοναχικότητα και εσωτερικότητα, αποτελεί καλή άσκηση γι' αυτές ώστε να τις ετοιμάσει για τα οικιακά καθήκοντά τους (P. Lejeune: «Le Journal de Marguerite», *Récit d'enfance* (επιμέλεια D. Escarpit - B. Poulou), Éditions du Sorbier, Paris 1993, σσ.41-61. [\[6\]](#))
- Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Εικόνα 2. Β. Μάστορη:
Στο γυμνάσιο, Πατάκης,
Αθήνα 1991. [\[3\]](#)

Εικόνα 3. Λ. Ψαραύτη: *Το μυστικό τετράδιο*, Πατάκης, Αθήνα 1997. [\[7\]](#)

Εικόνα 4. Ε. Φακίνου:
Αστραδενή, Κέδρος, Αθήνα
1982. [\[8\]](#)

- Μ. Ντόερτυ:
Αγαπητέ κανένα
(μετάφραση
Μ.Μηλιώρη),
Πατάκης, Αθήνα
1995. [\[9\]](#)

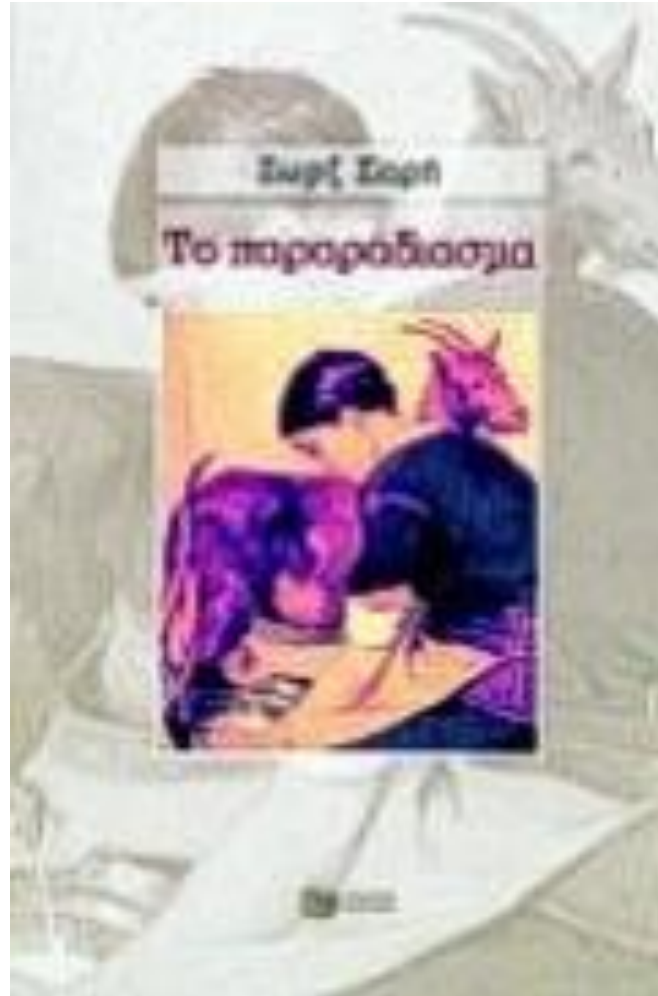
3) Γυναικεία αδελφσύνη και αλληλοσύνδεση (1)

- Οι πολιτισμικές δυνάμεις σε μια κοινωνία οδηγούν τους άνδρες να αισθάνονται απειλή, όταν έχουν συναισθηματική εμπλοκή, και τις γυναίκες να αισθάνονται απειλημένες από το συναισθηματικό αποχωρισμό. Ακριβώς λοιπόν επειδή άντρες και γυναίκες έχουν κοινωνικοποιηθεί με διαφορετικό τρόπο, αντιλαμβάνονται διαφορετικά τις ανθρώπινες σχέσεις. Αυτό δημιουργεί την εντύπωση ότι χαρακτηριστικό της γυναικείας ψυχής είναι να περιθάλλει, να δείχνει στοργή και του άντρα να επιδεικνύει επιθετικότητα.
- Στα λογοτεχνικά βιβλία με παραδοσιακούς ρόλους γυναικών, οι γυναίκες είχαν «εξάρτηση», πράγμα που υπονοεί ένα ιεραρχικό μοντέλο βάσει του οποίου ένα πρόσωπο είναι (περισσότερο) εξαρτημένο από κάποιο άλλο και γι' αυτό πιο αδύναμο. Η «αλληλεξάρτηση» υπονοεί μια αμοιβαία εξάρτηση και των δύο προσώπων, του ενός από το άλλο και αντίστροφα, με την οποία ουσιαστικά η έμφαση δίνεται στην ισότητα μεταξύ τους.

3) Γυναικεία αδελφσύνη και αλληλοσύνδεση (2)

Εικόνα 5. Ζ. Σαρή: *Το παραράδιασμα*, Πατάκης, Αθήνα 1990. [\[10\]](#)

4) Σχέση μητέρας-κόρης (1)

Η «Φόνισσα» με την πένα του Παπαδιαμάντη

Η Χαδούλα, η λεγόμενη Φράγκισσα, ή άλλως Φραγκογιαννού, ήτο γυνή σχεδόν εξηκοντούτις, καλοκαμωμένη, με αδρούς χαρακτήρας, με ήθος ανδρικών, και με δύο μικράς άκρας μύστακος άνω των χειλέων της. Εις τους λογισμούς της, συγκεφαλαιούσα όλην την ζωήν της, έβλεπεν ότι ποτέ δεν είχε κάμει άλλο τίποτε ειμή να υπηρετή τους άλλους. Όταν ήτο παιδίσκη, υπηρέτει τους γονείς της. Όταν υπανδρεύθη, έγινε σκλάβα του συζύγου της - και όμως, ως εκ του χαρακτήρος της και της αδυναμίας εκείνου, ήτο συγχρόνως και κηδεμών αυτού. Όταν απέκτησε τέκνα, έγινε δούλα των τέκνων της. Όταν τα τέκνα της απέκτησαν τέκνα, έγινε πάλιν δουλεύτρια των εγγόνων της.Θα ήτο ικανή να είπη «τα πάθη της τραγούδια».... είχε «παραλογίσει» αναπολούσα ολ' αυτά τα πάθη της εις το πεζόν. Εις εικόνας, εις σκηνάς εις οράματα, της είχεν επανέλθει εις τον νουν όλος ο βίός της, ο ανωφελής και μάταιος και βαρύς.

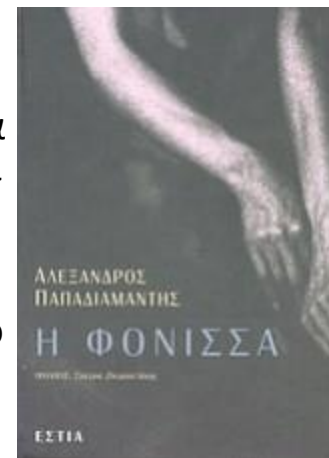
Ο πατέρας της ήταν «εργατικός και φρόνιμος. Η μάνα της ήτο κακή, βλάσφημος και φθονερά. Ήτο μία από τας στρίγγλας της εποχής της. Ήξευρε "μάγια".

Οι γονείς της την πάντρεψαν με το Γιάννη το Φράγκο (από δω και η προσωνομία της), άνθρωπο ανίκανο και άβουλο, και της έδωσαν ασήμαντη προίκα, ενώ κράτησαν για τον εαυτό τους και το γιό τους δύο νεόχτιστα σπίτια και τα καλύτερα κτήματα, καθώς και τα μετρητά τους, από τα οποία όμως η Χαδούλα κατόρθωσε να κλέψει μερικά. Μ'αυτά και τις οικονομίες της έχτισε ένα φτωχόσπιτο.

Από το γάμο της απόκτησε επτά παιδιά, τέσσερα αγόρια και τρία κορίτσια. Τα τρία αγόρια χάθηκαν στην ξενιτιά, ενώ το τέταρτο, ο Μήτρος ή Μώρος, μέθυσος και μαχαιροβγάλτης, βρίσκεται φυλακισμένος στη Χαλκίδα, κατηγορούμενος για φόνο. Από τις θυγατέρες της η Αμέρσα έχει μείνει γεροντοκόρη, ενώ η Δελχαρώ, που τώρα είναι λεχώνα, παντρεύτηκε τον Κωνσταντή ή Νταντή, φτωχό μαραγκό, και έχει αποκτήσει ~~αλλά~~ δυο κορίτσια κι ένα αγόρι.

Εικόνα 6.
Α.
Παπαδιαμάντης:
Η Φόνισσα,
Εστία, Αθήνα (1^η
έκδοση 1903)

[\[11\]](#)

4) Σχέση μητέρας-κόρης (2)

«Είναι για να βασανίζεται και να μας βασανίζει», είχαν υποψιθυρίσει, χωρίς κανείς να την ακούση, μέσα της.

μεταξύ γυναικών και γραϊδίων της γειτονίας, να εκφράση, μετά σείσματος εκφραστικού της κεφαλής, περί της σπάνεως, περί του ξενιτευμού και των υπέρμετρων απαιτήσεων των γαμβρών, περί των βασάνων όσα υπέφερε μία χριστιανή δια να αποκαταστήση «τ'αδύνατα μέρη», τουτέστι τα θήλεα,

...την ήκουσαν να δογματίζει ότι ο άνθρωπος δεν συμφέρει να κάμνη πολλά κορίτσια, και ότι το καλύτερον είναι να μη πανδρεύεται κανείς. Η δε συνήθης ευχή της προς τα μικρά κοράσια ήτο «να μη σώσουν !...Να μην πάνε παραπάνω!...»

...Έτσι του 'ρχεται τ' ανθρώπου, την ώρα που γεννιώνται, να τα καρυδοπνίγη!..Ναι μεν το είπεν, αλλά βεβαίως δεν θα ήτον ικανή να το κάμη ποτέ... Και η ίδια δεν το είστευε.

Η Φραγκογιαννού αναπολεί τις δυσκολίες που πέρασε για να μεγαλώσει τα παιδιά της και να προικίσει τις κόρες της και συλλογίζεται τα βάσανα που αντιμετώπιζουν όλοι οι φτωχοί γονείς που έχουν θυγατέρες. Αναρωτιέται μήπως οι άνθρωποι θα έπρεπε να βοηθούν το έργο του θανάτου, αντί να προσπαθούν να τον αποτρέψουν και μήπως αυτό θα ήταν πράξη θεάρεστη.

«Τι δούλεψη να κάνει κανείς στη φτώχεια!...Η μεγαλύτερη καλοσύνη που θα μπορούσε να τους εκάμη θα ήτον να είχε κανείς στερφοβότανο να τους δώση. (Θε μ', σχώρεσέ με!) Ας ήτον και παλικαροβότανο! επέφερε. Γιατί κάνει όλο κοριτσάκια, κι αυτή η φτωχιά!...Θαρρώ πως έχει πέντ' έξι ως τώρα. Δεν ξέρω αν της έχει πεθάνει κανένα...απ' αυτά τα εφτάψυχα!»

Πηγή: <https://sites.google.com/site/aformesskepseisdimiourgia/h-gynaika-ston-papdiamante/-e-phonissa>

Μ. Χρηστέα – Δουμάνη: Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα, Κέδρος, Αθήνα, 1989. [12] (1)

τους γαιοφρόνες της, κάθε ίχνος πατριωτικότητας της νέας γυναίκας έπρεπε να εξαφανιστεί. Και αυτή ακόμα η σεξουαλική επαφή ανάμεσα στο ζευγάρι γινόταν όσο το δυνατόν πιο σπίνια και πιο κρυφά. Αναμφίβολα η αρχή του γάμου ήταν για τη γυναίκα με πολύ σκληρή δοκιμασία. Αυτό το αναγνώριζαν όλοι, αλλά το δέχονταν σαν ισοσφαιρικά. Τα αισθήματα μοναξιάς και απόγνωσης που δοκίμαζε η νέα κοπέλα στο καινούριο της περιβάλλον τα ήξεραν οι άλλες γυναίκες γύρω της, αλλά δεν έκαναν σχεδόν τίποτα για να την υποστηρίξουν. «Παντρεύτηνες, σκληροπάθηρες γιατί ο Θεός το θέλησε», άκουγες τις γυναίκες να μουσικοφρόζον μεχρι πριν λίγα χρόνια (ήταν γινόταν αυτή η έρευνα) και όταν κουνούσαν τα μοσά τους, τους οργουτρανουδούσαν «να χορεύει, να χορεί τώρα που είναι πιο παιδί, γιατί σαν θα παντρευτεί μες στα δάσους να μπει».

Αυτά που αναφέρθηκαν πιο πάνω για τη θέση της γυναίκας δεν ισχύουν σήμερα ούτε και στο πιο υποσημασιωμένο ατοχόμο. Παρ' ότι οι μητέρες που γνώρισαν το 1976 στην Ήπειρο ζούσαν μαζί με την οικογένεια του άντρα τους ή δίπλα, οι σχέσεις ανάμεσα στο ζευγάρι ήταν πολύ πιο οικείες απ' ό,τι ήταν παραδοσιακά επιτραπέζι. Η εμφάνισή τους όμως, 2-3 χρόνια μετά το γάμο τους, όταν τις συνάντησα εγώ, δεν προόδιδε κανένα ίχνος θηλυκότητας. Σε σύγκριση με τις ανόπαντες κοπέλες γύρω τους έμοιαζαν πολύ πιο μεγάλες στην ηλικία, παρ' όλο που χρονολογικά δεν είχαν παρά ελάχιστα χρόνια διαφορά. Τα ρούχα τους ήταν πιο ακυβρα και άγρια, τυλλάχιον απ' ό,τι που φορούσαν μέσα στο σπίτι, και το φέρουμά τους ήταν πιο οργουτρανημένο. Σπάνια άκουγες τις νέες αυτές μητέρες να γελάνε δυνατά ή να τραγουδάνε. Η μία μητέρα στο δείγμα μου που αποτελούσε εξαίρεση στον κανόνα έδειχνόταν με συνηχή σύγκριση με τις συννεφάδες της και ιδιαίτερα με την πεθερά της, όπως μου είπε η ίδια. Το σπίτι της ήταν το μόνο στο οποίο δεν ήρθαν επισκέψεις όσες αέρεις ήμουν εγώ και

και η μονη της κοινωνική επαφή ήταν με μια γυναίκα που κρυτούσε ένα μικρό μπαζούκι κοντά στο σπίτι της, ξένη και αυτή στο χωριό.

Μετά τη γέννηση του πρώτου παιδιού η θέση της πατριωτικής γυναίκας άλλαξε σημαντικά. Για τη γυναίκα στη υποκαταστάση οικογένεια η αλλαγή αυτή ήταν ιδιαίτερα μεγάλη. Με την άφιξη του μοσού η υγεία της οικογένειας από ισπλή ανοχή μετατρέπεται σε πατριωτική και τυφροσύνη για τη μητέρα του μικρού τους απόγονου. Η φροντίδα του μοσού ήταν υποκλειστική ευθύνη της μητέρας και, για να το θηλέξει, έπρεπε να ατοχολογεί πολύ λιγότερο με τις διαμέξ δουλειές του σπιτιού. Αλλά και ο σύζυγος φερόταν διαφορετικά στη νέα μητέρα. Μπορούσε να της μιλάει πιο ελεύθερα κρυφά στην οικογένεια και πατριωσία του κανένα μέλος της οικογένειας δεν είχε πια δικαίωμα να τη διατάξει και ακόμα λιγότερο να την πατριωρεί και να τη μιλάει.

Στην ουσία η ατοχότητα σήμαινε για την πατριωτική γυναίκα ότι έπαινε πια να είναι ένα ασημένιο «αντισημνο» και έπαιρνε τη θέση του σημαίνοντος ατόμου. Η θεαματική διαφορά ανάμεσα στο κέρος που είχε η πατριωτική μοσρή σε σχέση με τη γυναικεία εμφανίζονταν στις πιο οικείες της μοσρές στις οικογένειες των Σαρακατσάνων, των Μανιατών και των Κρητιών. Ήταν όμως εμφανής σε όλες σχεδόν τις ελληνικές κοινότητες, από τα πιο ακριμα κρυπένια χωριά ως το κέντρο της πρωτεύουσας. Ακόμα και το 1966 σε μια έρευνα που έκανε ο Γ. Βασιλείου (όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 1) σε ανακωμωδικό δείγμα Αθηναίων, φάνηκε ανάγλυφα η χτυπητή αυτή διαφορά αντιμετώπισης της μητέρας και της γυναίκας. Σε αντίθεση με τα εξιδανικευμένα ευθεία που αντιπροσώπων στην έννοια της μητέρας, τα επιθέτα με τα οποία οι Αθηναίοι «οργουφρούσαν» την έννοια της γυναίκας ήταν στην πληθυντική τους αρνημακά, π.χ. πυνήρη, επιτόλαιη, φλέαρη.

Εικόνα 7. σσ. 72, 73, δείχνει με ποιο τρόπο εσωτερικεύουν οι γυναίκες το γεγονός της μητρότητας.

Μ. Χρηστέα – Δουμάνη: Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα, Κέδρος, Αθήνα, 1989. [12] (2)

Αυτή η διαφορά ήταν τόσο βαθιά ριζωμένη στο νου των γυναικών της υπαίθρου μέχρι πολύ πρόσφατα που δεν μπορούσαν να διανοηθούν άλλο λόγο ύπαρξης εκτός από τη μητρότητα. Μια από τις μητέρες με τις οποίες συνεργάστηκα στο προκαταρκτικό στάδιο της έρευνας κατοικούσε σε ένα μικρό χωριό στα Μεσόγεια (35 χιλιόμετρα έξω από την Αθήνα). Ήταν παντρεμένη οκτώ χρόνια πριν μείνει έγκυος. Δεκαπέντε μήνες μετά τη γέννηση του παιδιού της, όταν τη συνάντησα, ήταν ακόμα τόσο πλημμυρισμένη από χαρά που επιτέλους έγινε μητέρα, που δε μιλούσε για τίποτα άλλο. Όταν μου διηγόταν το μαρτύριό της στα οκτώ αυτά χρόνια της στειρότητας, ανέφερε επανειλημμένα την επιθυμία της να σκοτωθεί που δεν την πραγματοποιούσε μόνο από το φόβο της αμαρτίας! Ο τρόπος με τον οποίο ανέφερε την επιθυμία της να δώσει τέλος στη ζωή της ήταν σαν να το θεωρούσε αυτονόητο ότι κάθε γυναίκα στη θέση της δε θα έδλεπε παρά αυτή τη λύση.

Η πολύ χαμηλή θέση της γυναίκας στον παραδοσιακό ελληνικό χώρο και η εξιδανίκευση της μητρότητας νομίζω ότι είχαν άμεση σχέση με τη σημασία που δινόταν στα παιδιά και στην οικογένεια. Εφόσον η οικογένεια, και όχι το άτομο, ήταν η μικρότερη διώσιμη μονάδα, ο ρόλος της μητέρας, που ήταν τόσο ζωτικός για την επιβίωση της μονάδας αυτής, έπρεπε να ενισχυθεί με κάθε δυνατό στήριγμα και όφελος. Σε έναν τόπο όπου τα υλικά αγαθά ήταν απειροελάχιστα το πολυτιμότερο αγαθό που προσφερόταν στο άτομο ήταν ο σεβασμός της κοινής γνώμης, πιο πολύτιμος ακόμα και από την αρτιμέλεια του ατόμου όπως μαρτυράει η παροιμία «κάλιο να σου θγει το μάτι παρά το όνομα». Γι' αυτό και εξασφαλιζόταν στη μητρική μορφή ο μέγιστος σεβασμός, ανάλογος με την κοινωνική της προσφορά. Και για να μεγεθυνθεί η σημασία της ακόμα περισσότερο, κάθε άλλος γυναικείος ρόλος απομυλωνόταν από οποιοδήποτε κύρος, αντίθετα με τη σημερινή κοινωνία, όπου η ομορφιά

σε μια γυναίκα, η κοινωνική, επιστημονική ή επιχειρηματική της επιτυχία θαυμάζονται ιδιαίτερα και το κοινωνικό κύρος κατανέμεται σε πολλούς πιθανούς ρόλους. Σε αυτό το πλαίσιο ο μητρικός ρόλος δεν είναι παρά ένας από τους πολλούς παραδεκτούς ρόλους που μπορεί να παίξει μια γυναίκα και σίγουρα όχι ο πιο αξιοθαύμαστος. Στον αγροτικό χώρο, όπου οι επιλογές ήταν ανύπαρκτες, το μεγάλο κύρος που είχε ο μητρικός ρόλος είχε σκοπό να τονώσει το ζήλο και να δώσει στις γυναίκες ένα ακόμα κίνητρο για να αγωνίζονται να δγάλουν πέρα τον πραγματικά δύσκολο αυτό ρόλο. Γιατί, όπως ξέρουμε και από προσωπική μας εμπειρία, όσο πιο σημαντικό θεωρείται ένα έργο, και από εμάς και από τους άλλους, τόσο πιο πολύ προσπαθούμε να το κάνουμε όσο καλύτερα μπορούμε.

Το κύρος που συνεπαγόταν ο ρόλος της μητέρας δεν το αποκτούσε η γυναίκα αυτόματα, με τη γέννηση του πρώτου της παιδιού. Το ορόσημο αυτό ήταν μόνο το πρώτο βήμα στη μετάβαση από τη θέση της γυναίκας στη θέση της μητέρας. Από εκεί και μετά το κύρος της μητέρας αυξανόταν ανάλογα με την καλή εξέλιξη των παιδιών της και κορυφωνόταν όταν καλοπαντρεύονταν. Το δεύτερο σημαντικό δήμα όσον αφορά την κοινωνική θέση της μητέρας γινόταν πέντε ή έξι χρόνια μετά το γάμο της, όταν εκείνη, ο άντρας και τα παιδιά τους έφευγαν από το σπίτι των πεθερικών για να στήσουν το δικό τους ξεχωριστό σπιτικό. Μέσα στο δικό της σπίτι η γυναίκα ήταν κυρά και αφέντρα και δε δεχόταν εντολές από κανέναν ούτε καν από την πεθερά της.

Όσο ζούσε μαζί με την οικογένεια του άντρα της η νεαρή νύφη δεν καθόταν ποτέ στο τραπέζι με τους άντρες, στεκόταν από πάνω τους όσην ώρα έτρωγαν, έτοιμη να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Στο δικό τους ξεχωριστό σπιτικό όλη η οικογένεια, άντρας, γυναίκα και παιδιά, έτρωγαν μαζί και η ώρα του φαγητού ήταν μια

Εικόνα 8.
σ. 74, 75, δείχνει
με ποιο τρόπο
εσωτερικεύουν οι
γυναίκες το
γεγονός της
μητρότητας.

Μ. Χρηστέα – Δουμάνη: Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα, Κέδρος, Αθήνα, 1989. [\[12\]](#) (3)

πραγματικά συλλογική εμπειρία. Τις περισσότερες φορές το φαγητό σερβιριζόταν σε μια γαβάθα που έμπαινε στη μέση του τραπέζιου και μέσα από εκεί έτρωγαν όλοι. Ο καθένας έπρεπε να ρυθμίσει την ταχύτητα με την οποία έτρωγε στο ρυθμό των άλλων, υπολογίζοντας με κάθε μπουκιά πόσο είχαν φάει οι άλλοι και κοιτάζοντας να μην παρασυρθούν και πάρουν περισσότερα από το μερίδιό τους. Έτσι τονιζόταν συμβολικά ο συλλογικός τρόπος ικανοποίησης των αναγκών. Σε αυτό το τελετουργικό ο ρόλος της μητέρας ήταν και πάλι συντονιστικός, αφού πρόσφερε ένα μοντέλο αυταπάρησης, τρώγοντας λιγότερο από όλους τους άλλους και προσφέροντας από το μερίδιό της σε όποιον το είχε πιο πολύ ανάγκη, στο πιο αδύνατο παιδί, στο πιο μικρό ή σε αυτόν που είχε πιο πολύ κουραστεί εκείνη την ημέρα. Η αυταπάρηση συνεπαγόταν κύρος και τιμή για τη γυναίκα και της πρόσφερε την ικανοποίηση ότι εκπλήρωνε έναν πολύ σημαντικό σκοπό.

Με την ηλικία το κύρος της μητέρας αυξανόταν σημαντικά. Ως μητέρα ενηλίκων καλοπαιντημένων αντρών ξεπερνούσε τους περιορισμούς του αδύνατου φύλου της, έπαιρνε θέση στο επίκεντρο της διευρυμένης οικογένειας και γινόταν το σύμβολο της συνεργασίας των γιών της και των οικογενειών τους. Μόνο εκείνη ήταν σε θέση να μεσολαβεί και να συγκρατεί τα συγκρουόμενα συμφέροντα των παιντημένων γιών. Στις οικογένειες όπου η γιαγιά ήταν πια πολύ αδύναμη για να μπορέσει να παίξει αυτόν το ρόλο ή είχε πεθάνει νωρίς, η συνεργασία ανάμεσα στα αδέρφια, η τόσο απαραίτητη για την οικονομική ανάπτυξη της οικογένειας, δεν κράταγε πολύ, όπως μας λέει ο Campbell. ↓

Στα περισσότερα σπιτικά που επισκέφτηκα παρατήρησα ότι το σπίτι όπου ζούσε η γιαγιά ή η γωνιά της αυλής όπου καθόταν συνήθως ήταν το κέντρο της κοινωνικής κίνησης για όλα τα μέλη της οικογένειας. Τα μικρά παιδιά έπαιζαν γύρω της, εκεί τα τάζαν και πολλές φορές εκεί τα κοιμύ-

76

ζαν στη διάρκεια της ημέρας. Όταν είχαν δουλειές που μπορούσαν να τις κάνουν καθιστές, όπως το καθάρισμα των χορταρικών, το ράψιμο, το κέντημα κλπ., οι γυναίκες συγκεντρώνονταν σε αυτή τη μεριά του σπιτικού όπου άλλοτε έβρισκαν δόθεια και άλλοτε μόνο συντροφιά.

Όταν ρωτούσα τις νέες μητέρες ποιο ήταν το πιο καλό πράγμα που μπορούσε να τους συμβεί, σχεδόν όλες μου απαντούσαν «να παντρέψω τα παιδιά μου». Αυτή η απάντηση σημαίνει ότι μέχρι και πριν λίγα χρόνια στον αγροτικό χώρο οι γυναίκες έβλεπαν ότι τα οφέλη από το μητρικό ρόλο αυξάνονταν με τα χρόνια. Εφόσον η ύπαρξη της γυναίκας ήταν ταυτισμένη με την ύπαρξη των παιδιών της ήταν φυσικό, όταν τα παιδιά της ενηλικιώνονταν και αποκότουσαν το κύρος του αρχηγού οικογένειας, και το δικό της κύρος να αυξάνει ανάλογα.

Η σχέση ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα

Η σχέση ανάμεσα στους συζύγους δεν είχε ούτε πολύ οικειότητα ούτε αμοιβαιότητα. Ανάμεσά τους δηλαδή δεν υπήρχε μια στενή συναισθηματική ανταλλαγή ώστε να μπορούν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους και να δείχνουν τρυφερότητα ο ένας στον άλλον. Ο άντρας είχε από τη γυναίκα του φροντίδα, υποστήριξη και κάθε λογής εξυπηρητήσεις. Αλλά η γυναίκα δε ζητούσε ποτέ από τον άντρα της να τη φροντίσει και να της συμπαρασταθεί. Τις δικές της συναισθηματικές ανάγκες τις κάλυπταν οι άλλες γυναίκες και όχι ο άντρας. Ο ρόλος της γυναίκας ως συντονιστή δεν της επέτρεπε να εκφράζει τις δικές της επιθυμίες, ιδιοτροπίες και προτιμήσεις. Όπως ο διευθυντής μιας επιχείρησης ή ο αρχηγός μιας ομάδας όφειλε να είναι ενήμερη και συντονισμένη με τις ανάγκες και επιθυμίες των άλλων χωρίς όμως να αφήνει τις δικές της ανάγκες να

77

Εικόνα 9.
σσ. 76, 77,
δείχνει με ποιο
τρόπο
εσωτερικεύουν
οι γυναίκες το
γεγονός της
μητρότητας.

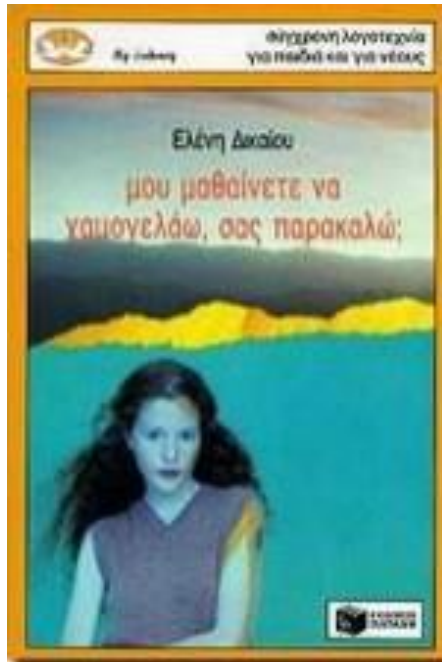
Σχέση μητέρας – κόρης (1)

- Στις διαπροσωπικές σχέσεις γυναικών αναμφισβήτητα αυτή που έχει τον πιο σημαντικό ρόλο -γι' αυτό και την εξετάζουμε χωριστά- είναι η σχέση μητέρας - κόρης, προφανώς γιατί είναι η πρώτη σχέση που αναπτύσσουν τα κορίτσια.
- Κατά την [Adrienne Rich](#), η μεγαλύτερη γυναικεία τραγωδία είναι η απώλεια της μητέρας για την κόρη και της κόρης για τη μητέρα.
- Η σχέση μητέρας - κόρης στο παιδικό και εφηβικό μυθιστόρημα εμφανίζεται με δύο τρόπους:
 - i. τις παραδοσιακές αφηγήσεις κατά τις οποίες η κόρη επιδιώκει και συνήθως κατορθώνει να κερδίσει την ανεξαρτησία της από τη μητέρα
 - ii. τις λιγότερο παραδοσιακές (και λιγότερο φροϋδικές) κατά τις οποίες η κόρη οδηγείται στην ωριμότητα χωρίς αναγκαστικά να διαρρήξει τη σχέση της με τη μητέρα της.
- [\[2\]](#) R. Seelinger Trites: *Waking Sleeping Beauty*, ό.π., σ.100.

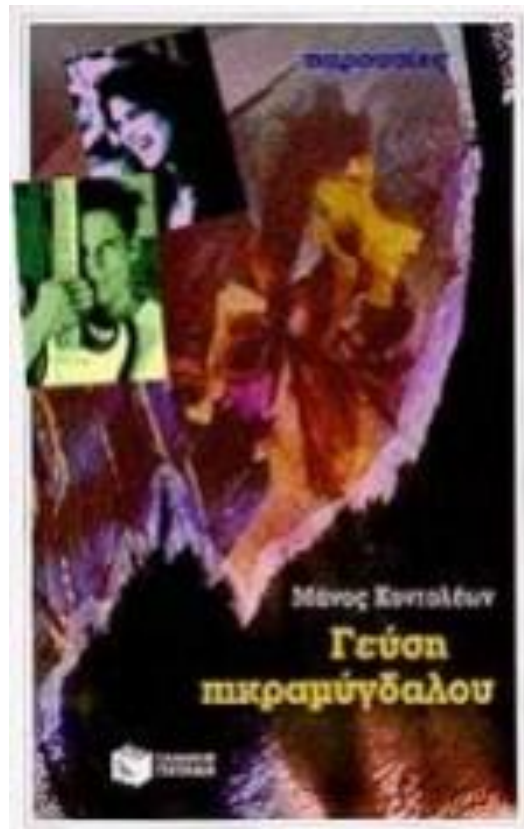

Σχέση μητέρας – κόρης (2)

Εικόνα 10. Ε. Δικαίου: *Μου μοθαίνετε να χαμογελάω, σας παρακαλώ;*, Πατάκης, Αθήνα 1994. [\[13\]](#)

Εικόνα 11. Μ. Κοντολέων: *Γεύση πικραμύγδαλου*, Πατάκης, Αθήνα 1995. [\[14\]](#)

Εικόνα 12. Ζ. Σαρή: *Νινέτ*, Πατάκης, Αθήνα 1993. [\[15\]](#)

Αναφορές εικόνων

- 1,2. Β. Μάστορη: *Στο γυμνάσιο*, Πατάκης, Αθήνα 1991.
3. Λ. Ψαραύτη: *Το μυστικό τετράδιο*, Πατάκης, Αθήνα 1997.
4. Ε. Φακίνου: *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1982.
5. Ζ. Σαρή: *Το παραράδιασμα*, Πατάκης, Αθήνα 1990.
6. Α. Παπαδιαμάντης: *Η Φόνισσα*, Εστία, Αθήνα (1^η έκδοση 1903)
- 7-9. Μ. Χρηστέα – Δουμάνη: *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα*, Κέδρος, Αθήνα, 1989.
10. Ε. Δικαίου: *Μου μαθαίνετε να χαμογελάω, σας παρακαλώ;*, Πατάκης, Αθήνα 1994.
11. Μ. Κοντολέων: *Γεύση πικραμύγδαλου*, Πατάκης, Αθήνα 1995.
12. Ζ. Σαρή: *Νινέτ*, Πατάκης, Αθήνα 1993.

Βιβλιογραφία (1)

- [1] H. Crew: «Spinning New Tales from Traditional Texts: Donna Jo Napoli and the Rewriting of Fairy Tale», *Children's Literature in Education* 32, 2 (2002): 77-95.
- [2] R. Seelinger Trites: *Waking Sleeping Beauty. Feminist Voices in Children's Novels*, University of Iowa Press, Iowa City 1997, σσ. 2-8.
- [3] B. Μάστορη: *Στο γυμνάσιο*, Πατάκης, Αθήνα 1991.
- [4] Μ. Πρέσσλερ: *Πικρή σοκολάτα* (μετάφραση Ν.Βαλαβάνη), Πατάκης, Αθήνα 1992.
- [5] A.M. Trousdale – S. McMillan: «'Cinderella Was a Wuss': A Young Girl's Responses to Feminist and Patriarchal Folktales», *Children's Literature in Education* 34, 1 (March 2003): 1-28.
- [6] P. Lejeune: «Le Journal de Marguerite», *Récit d' enfance* (επιμέλεια D. Escarpit - B. Poulou), Éditions du Sorbier, Paris 1993: 41-61.

Βιβλιογραφία (2)

- [7] Λ. Ψαραύτη: *Το μυστικό τετράδιο*, Πατάκης, Αθήνα 1997.
- [8] [Ε. Φακίνου: *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1982.](#)
- [9] [Μ. Ντόερτυ: *Αγαπητέ κανένα \(μετάφραση Μ.Μηλιώρη\)*, Πατάκης, Αθήνα 1995.](#)
- [10] Ζ. Σαρή: *Το παραράδιασμα*, Πατάκης, Αθήνα 1990.
- [11] [Α. Παπαδιαμάντης: *Η Φόνισσα*, Εστία, Αθήνα \(1^η έκδοση 1903\).](#)
- [12] [Μ. Χρηστέα – Δουμάνη: *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα*, Κέδρος, Αθήνα, 1989.](#)
- [13] [Ε. Δικαίου: *Μου μαθαίνετε να χαμογελάω, σας παρακαλώ;*, Πατάκης, Αθήνα 1994.](#)
- [14] Μ. Κοντολέων: *Γεύση πικραμύγδαλου*, Πατάκης, Αθήνα 1995.
- [15] Ζ. Σαρή: *Νινέτ*, Πατάκης, Αθήνα 1993.

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Στοϊνίτση Αφροδίτη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2013-14

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

